Universities in Transition – Responsibilities for Heritage

Indtryk og stemningsbilleder fra den 7. konference i UMAC,
University Museums and Collections, Wien 2007

VINNIE NØRSKOV* OG HANNE TEGLHUS*

UMAC blev stiftet ved ICOM generalkonferencen i Barcelona i 2001 og har i løbet af de sidste 7 år ydet en stor indsats for at etablere et netværk for vidensudveksling inden for universitetsmuseerne, blandt andet gennem en meget velfungerede hjemmeside med en database over universitetssamlinger globalt og publicering af alle papers fra møderne

Det er universitetsmuseernes lod at befinde sig mellem to verdener i forandring, den akademiske og den museale. For langt størstedelen står de over for en række store udfordringer bundet i den generelle krise, som universiteterne gennemlever i disse år. Mange universitetsmuseer og samlinger indgår ikke i universiteternes statutter og strategiske planlægning, og i takt med nedskæringer og lukninger af fag er samlingerne naturligvis også truet. Mødets fokus var dels på virkningerne af disse ændringer på universitetsmuseer og samlinger, dels på hvordan disse ændringer får indflydelse på det universelle ansvar for kulturarven på museer og universiteter. I Danmark har sådanne tendenser blandt andet ført til meget store økonomiske problemer for Statens Naturhistoriske Museum, hvis finansiering er afhængig af antallet af studerende ved de natur-

videnskabelige fag, og da det tal har været faldende, har det været nødvendigt at skære voldsomt i museernes budgetter.

Fig. 1. Indgangen til Kuffner Sternwarte, det gamle observatorium ved Wiens Universitet, grundlagt 1883 af Moritz Kuffner. I den sene, regnfulde eftermiddagstid var det svært at finde denne ikke særlig indbydende port, og da døren blev åbnet gik vi gennem et tæt buskads til bygningen - som var vi de første i flere år, som fik lov til at komme ind og se bygningen. Foto: Vinnie Nørskov.

Fig. 2. Narrenturm. Foto: Vinnie Nørskov.

DE FAGLIGE FOREDRAG

Mødet i Wien varede tre dage, med foredrag om formiddagen og tidlig eftermiddag, og hver dag blev afsluttet med museumsbesøg. Der var ca. 75 deltagere til foredragene og lidt færre ved museumsbesøgene.

Foredragene kan opdeles i to grupper, den ene fokuserede på grundlæggende problemer omkring universitetssamlingernes identitet, den anden på brug og brugere af samlingerne. Den første gruppe indeholdt blandt andre præsentation af universitetsprojekter, der havde det formål at registrere de eksisterende samlinger. Det er helt tydeligt, at en række gamle universiteter har mange forskellige sam-

linger, spredt ud på afdelinger og kontorer, og i flere tilfælde findes intet overblik over, hvad samlingerne består af. Karakteristisk er også, at de ansvarlige ikke har de museumsfaglige kvalifikationer til at sikre genstandenes bevaring og registrering. Så projekterne har ofte fokus på registrering og bevaring. Men samtidig har flere universiteter indset, at samlingerne kan have en værdi for universitet som sådan. Ældre samlinger er ofte opstået som undervisnings- og forskningssamlinger, men indgår ikke altid i denne sammenhæng i dag. I stedet skal de nu være bindeled mellem universitetet og det omkringliggende samfund, udstillingsmontre for universitetets forskning og værdier. Der var eksempler på sådanne projekter fra

92 Edinburgh, Erlangen og Tart. Også universitetet i Wien er i gang med en redefineringsprocess i kølvandet på en ny universitetslov fra 2002. Typisk bliver samlingerne slet ikke længere inddraget i undervisningsforløbene, og dermed skal formålet med samlingerne nytænkes for at opretholde den økonomiske støtte. Sådanne projekter vil vi sandsynligvis se flere af i kølvandet af en ny rapport fra Europarådet fra 2005 med anbefalinger inden for management og bevaring af den europæiske universitære kulturarv, en rapport som blev præsenteret på mødet.¹

Den anden gruppe af foredrag handlede om forskellige tiltag omkring brug og brugere af universitetsmuseer. Med udgangspunkt i brugerstyret udvikling præsenteredes for eksempel projekter med fokus på lærerrollen som gatekeeper (Valencia), udveksling med universitetets nære lokalsamfund (Catania, London, Sweet Briar College), samarbejde på tværs af kunst, teknologi og naturvidenskab (Belfast). Et af de mest interessante indlæg var Helen Chatterjee, deputy director fra University College London, som arbejder med udvikling af genstandsbaseret læring. Mange universitetssamlinger er opstået som læringsredskaber, det gælder for eksempel de arkæologiske samlinger, hvor mulighed for direkte kontakt med de materielle levn stadig spiller en vis rolle i studiet på flere universiteter. Men slet ikke i samme udstrækning som tidligere. Det skyldes dels en større fokusering på teoretiske problemstillinger, dels udbredelsen af fotografier og senest informationsteknologi, som har gjort billedadgangen og -kvaliteten meget bedre end da universitetssamlingerne blev grundlagt.

UCL har arbejdet med genstandshåndtering og berøring i en række workshops med det formål at undersøge og forstå betydningen og

værdien i læringsprocessen.² I et af projekterne arbejdede de sammen med hospitaler med brug af genstandshåndtering som helbredelsesfremmende processer, f.eks. for ældre med alzheimers, et område som også Den Gamle By i Århus har interesseret sig for og åbner et specielt hus, Erindringshuset, til i 2008.³ Her kan berøring og kontakt med genstande relateret til f.eks. personens barndom genkalde erindringer og bringe personen til at tale. Berøringens psykologi og påvirkning af vores erindring og erkendelsesprocesser er et område, som burde spille en meget større rolle i arbejdet med studiesamlinger. Studiesamlinger er jo netop modsat traditionelle samlinger beregnet på at blive undersøgt og berørt for derigennem at nå en fortrolighed med materialet. Inden for arkæologien spiller keramik en betydelig rolle i udgravningssammenhæng, da det er en materialegruppe, som næsten altid er til stede, næsten altid er nøglen til en kronologisk indplacering af det udgravede, og samtidig giver oplysninger om fundstedets funktioner. De fleste arkæologer, som arbejder med keramik, vil være tøvende over for keramik, som de aldrig har haft i hånden før, men jo flere gange man har haft typen i hånden, jo mere fortrolig bliver man med materialet. Der er et enormt læringspotentiale i berøring, men det er endnu et meget lidt udforsket formidlings-tiltag inden for museumsverdenen, da berøring er nærmest bandlyst i den kontekst. Det er universitetssamlingerne, som her bør bane vejen for nye udviklingsprojekter.

PA MUSEER – MANGE MUSEER

Efter konferencens foredrag afsluttedes dagen altid med museumsbesøg. Der var mulighed for at tilslutte sig enten den humanistiske eller den naturvidenskabelige gruppe, som fordelte

sig på forskellige afdelinger af Wiens Universitets mange specialsamlinger. Der var flere forhold i denne sammenhæng, der er værd at hæfte sig ved.

Et af disse forhold er, hvilke faktorer, der får os til at holde ud til det ene museumsbesøg efter det andet og tilmed får os til at huske, hvad vi så. Der er ikke noget så opløftende, lærerigt, men også udmattende som selv at være den besøgende part på museer, ved seværdigheder og events. Efterfølgende kan man så spørge sig selv, hvorfor man i særlig grad blev fascineret af ved disse besøg. Hvad er det, der hæfter sig i erindringen, og som man senere fortæller om, husker som noget særligt?

Et af svarere på disse spørgsmål kan være, at når man føler sig særlig velkommen et sted, når nogen tager sig personligt af en, og når ens følelser og sanser stimuleres, så lagres oplevelsen ofte forbløffende klart i erindringen. Det paradoksale er, at de oplevelser, man præsenteres for, måske ikke nødvendigvis har så meget med stedets budskab eller overordnede mål at gøre, men snarere kan være de hændelser og den omsorg, de ledsages af, og som tilsyneladende lagres i vores underbevidsthed og genkaldes ved lignende situationer - så følger resten af det erfarede som regel med. Menneskelige relationer og mad er enkle midler, som stimulerer vores sanse- og følelsesapparater og virker befordrende for vores oplevelser.

Disse museumsbesøg er vigtige, fordi man opdager, hvor store og rige samlinger der findes ude i verden. Men man bliver også meget klar over, at nogle af disse samlinger langt fra altid er lettilgængelige, hverken fysisk eller formidlingsmæssigt. Samtidig kan det være næsten forstemmende at blive præsenteret for museale samlinger af høj kvalitet og så erfare, at disse samlinger kun er tilgængelige for de udvalgte

te få, f.eks. som os, medlemmer af UMAC eller for besøgende, der på forhånd har truffet aftale om adgang til samlingen. Man føler sig dog privilegeret over at få mulighed for at aflægge disse samlinger et besøg.

I det følgende vil vi omtale nogle museumsbesøg i Wien og Budapest, som i særlig grad har fæstnet sig i vores bevidsthed.

MAD, DRIKKE OG ENGAGEREDE RUNDVISERE

Narrenturm er bygget i 1783 som Wiens sindssygehospital.⁴ Det huser nu Wiens Universitets flere hundrede år gamle samling af patologisk-anatomiske præparater af afdøde patienter. Siden 1974 har denne samling været et statsligt museum, et strategisk træk for at sikre dets fortsatte beståen. *Narrenturm* er en cirkulær bygning i flere etager, som ligger midt i byen, men godt gemt i et lukket, stille anlæg. Lederen, Beatrix Patzak, introducerede os til stedet og fortalte om sine økonomiske vanskeligheder ved at drive dette specielle museum, som foruden at fungere som museum også stadig bruges af medicinstuderende til at studere, hvordan mange af tidligere tiders sygdomme har deformeret det menneskelige legeme. Alle museets mange små rum og aflukker var fyldt op med alle tænkelige legemsdele, konserveret i smukke klare glas, og i gange stod skabe med skeletter, kranier og andre knogledele i lange rækker. Ikke et sted for sarte sjæle, men fordi vi blev vist rundt af nogle unge medicinstuderende, som fortalte engageret om, hvad de kunne læse ud af disse præparater og berettede indgående om nogle af præparaterne, blev de afmystificerede, og vi følte os trygge og i godt selskab med de kyndige rundvisere. Et plus var den efterfølgende kølige sekt og sodavand, der blev serveret for os,

Fig. 3. Josephinum, kvindelig voksfigur i glasmontre. Foto: Hanne Teglhus.

Fig. 4. Josephinum. Professor Helmut Gröger viser rundt og forklarer. Foto: Hanne Teglhus.

Fig. 5. Wiens Observatorium. Observator demonstrerer teleskopkikkert. Foto: Hanne Teglhus.

da vi igen kom ud i sommervarmen og samlede i den lille gård midt i bygningen.

Næste besøg var i det nærliggende *Josephinum*, som er Wiens gamle anatomiske teater fra det 18. århundrede⁵. Siden 1920 har det huset byens medicinhistoriske institut og historiske samling af medicinske instrumenter. Bygningens hovedattraktion er dog den værdifulde samling af langt over hundrede anatomiske vokspræparater. Hver en legemsdel er fremstillet naturtro og i naturlig størrelse. Der er enkelte kropsdele eller kroppe i hel figur, henslængte, iscenesatte, som om de ventede på, at vi kom og beundrede dem. Alle disse præparater er skabt af en florentinsk kunstner i 1800-tallet, og de fremstår stadig som små kunstværker, hver især placeret på smukt draperet hvidt silkestof, og udstillet i mahogni-

Fig. 6. The Outdoor Museum of Mining og the Museum of Tatabánya, Ungarn. Frivillige agerer beboere. Foto: Hanne Teglhus.

Fig. 7. Eötvös Loránd. Budapest universitets mineral-samling. Foto: Hanne Teglhus.

montre med guldkant. Et forhold ved museumsbesøget var den æstetiske oplevelse ved at gå rundt i de smukke gamle lokaler med parketgulve og originale kakkelovne i hvert et rum, men det mest betagende ved besøget var de to ivrige professorer, som viste rundt. De fortalte, svingede med armene og gik op og ned i knæene for rigtig at accentuere vigtigheden af det de fortalte. Deres begejstring var endeløs, men smittende – så betyder det mindre, at man ikke fik hørt så godt efter.

FOR DE UDVALGTE FA

Besøget i Wiens Universitets observatorium viste igen, at byen og universitetet ejer store

Fig. 8. Eötvös Lorand. Budapest universitets kompakte magasinudstilling. Lektor Ferenc Holló-Scabó tryller med sugerør. Foto: Hanne Teglhus.

samlinger af kostbare og fine instrumenter og andre genstande, der har været brugt i undervisnings- og forskningsøjemed. Men hvor de to ovenfor beskrevne lokaliteter allerede fungerede som en slags museer, var det tydeligt, at observatoriets samling endnu ikke havde fået denne status. Først fik vi lejlighed til at se den meget store 100-årige refraktor, som stadig fungerer. I modsætning til andre observatori-

er, hvor man som besøgende skal op på en stige for at kunne nå op til refraktorens okular, så blev her hele gulvet omkring refraktoren hævet af en mekanisk konstruktion. Observatoriets samling af historiske måleinstrumenter opbevaredes i den tidligere observators privatbolig i observatoriet. Her stod de kostbareste standure, passageinstrumenter og teleskoper i og uden for montre, men godt beskyttet for

almenheden og pilfingrede gæster. Men da omviseren, som viste os samlingen, selv tog deres ældste 1600-tals sarte pap-teleskop frem og viste det til forsamlingen, og samtidig trak teleskopet ud og ind, så var det lige før man ønskede, at genstandene blev håndteret af mere museumskyndige personer.

LIGE FØR MAN FIK TÅRER I ØJNENE

I forbindelse med konferencen blev arrangeret en endags ekskursion til Budapest. Det var en af de ture der først blev overtegnet, men den ene af os var dog så heldig at komme med. På turen skulle vi besøge en gammel mineby, som nu er omdannet til frilandsmuseum, derefter, for nogles vedkommende, Budapests universitet, mens andre besøgte det naturhistoriske museum. Dagen afsluttedes med et fælles besøg til en arkæologisk udgravning og med en festmiddag i en nærliggende restaurant.

Da vi kørte ind i den lille ungarske by *Tatabánya*, hvor minebymuseet lå, kunne man se, at der var pyntet op til fest med små flag i alle lysmaster på vejen. Museet hedder *The Outdoor Museum of Mining of the Museum of Tatabánya, the Skanzen of Industry*, (skansen her brugt som begreb på frilandsmuseum og opkaldt efter Skansen i Stockholm). Da vi steg ud af de to busser ved ankomsten, istemte et 10 mand stort hornorkester et muntret stykke musik. Her skal nok ske noget specielt i dag, tænkte alle – og rigtig nok – det var os, ICOM-selskabet fra Wien, der gav anledning til den særlige velkomst. Vi var museets eneste gæster den dag. Ved den efterfølgende modtagelse i museets forsamlingslokale talte både museets direktør, byens borgmester og endelig en lokal politiker. De udtrykte glæde over at få besøg af alle disse museumsfolk, og taleræk-

ken afsluttedes med underholdning af museets frivillige herresangkor, som sang gamle minearbejdersange. Herefter var der mulighed for at gå rundt på museets område. Flere af de små beboelseshuse i den tidligere minearbejderby var befolket med frivillige, som agerede beboere i husene, og de modtog os med vin og pandekager. Efter godt en times rundgang på denne dejlige varme sommerdag, blev vi bænket ved langborde i museets spisesal. Her blev vi beværtet med den lokale varme rødvinstdyd med rosiner, franskrødssnitter med pålæg og vand. Efter takketaler afsluttede mandskoret igen med et par lystige sange. Jeg tror, at flere af os var meget rørte over den fantastiske modtagelse, og det store arbejde museet og byen havde langt i at gøre besøget så vellykket. Det er et af de museumsbesøg, der står tydeligst i erindringen.

FINE SAMLINGER I GODE OMGIVELSER – MEN HELLER IKKE FOR ALLE

Budapests universitet, *Eötvös Lorand*, som kun ganske få af os besøgte, rummer tre forskellige museale samlinger. Først så vi deres fysiksamling, som var traditionel med mange genstande i montre, som stod på rad og række i en forhal. Derefter blev vi vist hen i universitetets mineralmuseum, og alle tabte både næse og mund, for selv om universitetet er bygget inden for de sidste 10-15 år, så havde de alligevel valgt at flytte hele den gamle 1800-tals samling komplet med montre og alt og genopstille på nøjagtig samme måde.⁶ Rummet var dimensioneret til at rumme netop denne opstilling. Universitetets sidste museumsdel rummede både den biologiske, palæologiske og matematiske samling. Alt var opstillet under en glaspiramide i kompakte transparente glasmontrer. Ikke alene var det en fornøj-

98 else at se den tætpakkede udstilling - som et åbent magasin, men det endnu mere opløftende var universitetets to matematikere, der tryllede med sugerør, tændstikker, elastikker og hvad de ellers havde, for at demonstrere, hvordan geometriske figurer kan transformeres fra en form til en anden ved simple, men illustrative midler. Også her var der synlig glæde og begejstring at spore hos dem, der viste rundt og demonstrerede.

Det var tydeligt, at den lokale ICOM komité havde gjort et stort nummer ud af at gøre besøget i Budapest og omegn så festligt og begivenhedsrigt som muligt - og som de selv sagde: Det kan komme til at vare mange år, før ICOM igen afholder konference så tæt ved Ungarn.

Det slående ved besøg i de mange samlinger, der hører under universiteterne i Wien og Budapest, var, at flere af disse er næsten ukendte af offentligheden, enten fordi det er helt lukkede samlinger som observatoriets, eller fordi det økonomisk er vanskeligt for dem at holde almindelige åbningstider. Endvidere kunne man ønske, at flere af samlingerne engang kunne præsenteres med mere formidling og med lettere tilgængelighed samt endelig at flere af de fine museumsgenstande kom under mere beskyttede forhold.

PA VEJ MOD PROFESSIONALISME

Afslutningsvis skal det nævnes, at Wiens Universitet har iværksat et af de tidligere nævnte projekter, og allerede har gennemgået alle de specialsamlinger (over 200), der hører under universitetet, med henblik på en gennemgribende registrering og bevaring af de mange uvurderlige skatte.

Det næste møde i UMAC finder sted i Manchester 17.-19. september 2008 med titlen

University Museums and the Community <http://www.meeting.co.uk/confercare/umac2008/>.

NOTER

1. Reccomentation Rec (2005) 13 of the Committee of Ministers to member states on the governance and management of university heritage, vedtaget 7. December 2005, se Europarådets hjemmeside:
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=946661>
2. Man kan læse mere om forskningen i berøring på museets hjemmeside:
http://www.museums.ucl.ac.uk/learning/touch_research/index.html
3. Se museets hjemmeside: http://www.dengambleby.dk/dmb_soenderbro.htm
4. <http://www.narrenturm.at/>
5. <http://www.meduniwien.ac.at/josephinum/topmenu1/das-josephinum/>
6. <http://nhm.geology.elte.hu>

LITTERATUR

<http://publicus.culture.hu-berlin.de/umac/>

**Hanne Teglhus
Museumsinspektør
Steno Museet
C.F. Møllers Alle Bygn. 1100
8000 Århus C
Tlf. 89423989
e-mail: hanne.teglhus@si.au.dk*

**Vinnie Nørskov
Antikmuseet
Århus Universitet
Victor Albecks Vej, bygn. 1414
8000 Århus C
Tlf. 8942 2061
Mail: klavn@hum.au.dk*